

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 2, 2017
Sayfa: 1289-1312

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[07-05-2017] – [12-06-2017]

Türk Dilinin Cumhuriyet Devri Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış (II)

Mehmet KAHRAMAN

Yrd. Doç. Dr., NU, Sosyal Beşeri Bilimler Fakültesi, Dilbilim Bölümü
Asst.Prof. Necmettin Erbakan Univ. Faculty Of Social Sciences And Humanities
mkahraman@konya.edu.tr

Öz

Bu makalede, Cumhuriyet döneminde büyük bir Türkçe terim hazinesi kurulması için verilen mücadele ile terimler hakkındaki görüşler, düşünceler, tartışmalar ve kazanımlar Türk Dil Kurumu'nun düzenli yapmış olduğu Türkoloji Kurultayları izleği üstünden anlatılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde iktidarlar tarafından belirlenen dil ve terim politikalarını uygulamak üzere Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Sonra bu kurum faaliyet alanlarına göre kendi içinde kollara ayrılmıştır. Bu kollardan biri olan terim kolu, birinci Türk Dili Kurultay'ndan itibaren tüm bilim dallarına ait terim sözlerin Türkçeleştirilmesi gibi iddialı bir çalışma içine girmiştir. Bu gayretleri 1923-1945 yıllarında idealist, 1945-1980 yılları arasında tasfiyeci bir anlayışla, kullanımdaki bütün terimlerin sadece öz Türkçe olması, İslamî ve dinî terimlerin atılması anlayışla tasfiye hareketi yaşanmıştır. 1982'de Anayasanın kabulünden sonra Türk Dil Kurumu yeniden yapılandırılmış, terimler konusunda normale dönüş diyebileceğimiz serbest dönem başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Terim Bilim, Terim Sözlükleri, Terim Hazinesi, Cumhuriyet Dönemi, Milli Terimcilik.

Historical Overview of Terminological Development in The Republic Period of Turkish Language (II)

Abstract

In this article, the struggle to establish a large Turkish term treasury in the Republican period, the opinions, thoughts, arguments and achievements about the terms were tried to be explained over the Turkology Congresses that the Turkish Language Institution regularly conducted. In this period, the Turkish Language Institution was established to implement the language and term policies determined by the authorities. Then this institution is divided into branches according to its field of activity. One of these chapters is the term, and from the first Turkish Language Congress, the term belonging to all branches of science has entered into an ambitious work such as Turkishization of words. These efforts were carried out in the years of 1923-1945 with an idealist, with a liquidator understanding between 1945-1980, all the terms in use were solely Turkish, and Islamic and religious terms were taken out. After the adoption of Constitution in 1982, the Turkish Language Institution was restructured, and the free period started with the term "normalization".

Keywords: Term Science, Glossary Terms, Term Treasure, Republican Period, National Terminology.

Giriş

Eski dönemlerde kullanılan terimler sınırlı sayıda terimi ihtiva eden totem, inanç ve ibadetle ilgili kelimelerden oluşmaktaydı. Sonraları bunlara bugün için basit sayılabilecek avcılık, ekimcilik, ev aletleri, araba, at ve atçılıkla ilgili araç gereçler ile savaş araç gereçlerinin adları eklenmiştir. Daha sonraki dönemlerde eğitim, sağlık, savaş ve barışla ilgili sözcükler terim olarak kabul edilmiştir. Bilimsel gelişmelere paralel olarak yanıcı ve patlayıcı maddelerin icadı ile yeni ve farklı terimler oluşmaya başlamıştır.

Terim yapımında kullanılacak Türk dili söz varlığının ilk katmanı atalardan miras olarak gelen öz kelimeler, ikinci katmanı eski dönemler için Moğol-Çin, üçüncü katmanı İslam kültür çevresinde Arap-Fars, dördüncü katmanı batı medeniyetinden intikal eden batı dillerine ait sözlerden oluşmaktadır (Ahanov, 2008:136/161; Sızdıkova,1993:295). Bu dilsel söz katmanlarından intikal eden kelimeler terim yapma işinde dönemin ruhuna uygun biçimde kullanılarak Türk dilinin terim hazinesinin oluşması sağlanmıştır.

Orta asırlarda Türk İslam coğrafyasının ortak bilim dili Arapça, terim sözleri de Arap kökenli ortak terimlerden oluşmuştur. Tanzimat döneminde baş gösteren medeniyet buhranının çözümünde batıya yönelme, terimlere kendi dilinde karşılık bulma, İslam kültür çevresinin ortak dili olan Arapçadan yeni terim yapma veya batı dillerinden ödünç söz alma yolları denemiştir(Uçman, 1996:199-205).

Günümüzde bilim, teknik, sanat, spor gibi değişik bilim dallarına ait özel kavramları karşılamak üzere binlerce sözcük kullanılmaktadır. Bir dil ve medeniyet olgusu olarak terimler, bilim, sanat spor ve meslek dallarına ait özel kavramları karşılayan sözcüklerdir(Zülfikar,1991:1; Korkmaz, 2010: 213; Vardar, 2002: 192; Topaloğlu, 1989: 143; Dilaçar, 1957). Dilin en önemli anlam taşıyıcı birimi olan terim sözler, bağımsız biçim birimlerdir ve ek, kök, yapı ve işlev bakımından sözlüksel biçim birimlerden hiçbir farkları yoktur. Bilimsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan kavramları adlandırma, bilim dallarına özgü kalıp sözleri bulma, anlamlandırma çok zor ve uzun süreler gerektiren bir eylemdir. Bu yeni kavramları adlandırma ve terimsel sözcüğü bulma etkinliği bilim insanlarının dil becerilerine göre şekillenir. Bu sözcüklerin temel nitelikleri uzlaşa ile belirlenen tek anlamlılık, ortak kabul ve yaygın kullanım olarak sıralanabilir. Zaten terimleri genel sözcükten ayıran anlamının sınırlandırılmış olması, genel ifadeden özel ifadeye geçirilmiş olması, ortak kabul ve yaygın kullanım şartının olması diyebiliriz (Kurmabayoğlu, 2005:10-19).

Dil, sadece iletişim aracı değil, aynı zamanda toplum hayatında bilimsel ve toplumsal değişimin tüm göstergelerinin izlenebildiği bir alandır. Yeni kavramları karşılayan dilsel göstergelerin en önemli birimi olan terimler algılama ve anlaşılma sürecinde kaynak dilden alıcı dile aktarılırken çeşitli toplumsal eğilimlerin izlerini de taşır. Siyasî, sosyal ve toplumsal eğilimlerin etkisiyle terimsöz/terimad yapma ve terimsel sözlük oluşturma işinin her zaman aynı düzeyde devam etmediği, kimi zamanlarda, değişik sebeplerle

daha hızlı ve daha çok terim üretilirken, kimi zamanlarda da daha yavaş ve daha az sayıda terim üretildiği bir gerçektir. Bunun iki temel sebebi vardır: Birincisi, bilim, teknik ve sanat alanlarında görülen üretimin hızı, ikincisi de ülkede uygulanan dil siyasetidir (Wardhaugh 1997:44).Türk dilinin söz varlığının terimleşme sürecine bakarak özelliklerini saptamak, bu özelliklere göre dönemlere ayırmak gerekir. Türk dili söz varlığının terimleşme sürecini Klasik Dönem (1100- 1839),Tanzimat Dönemi (1839-1876),I/II Meşrutiyet Dönemi (1878- 1908;1908-1923) ve Cumhuriyet dönemi(1923-2000) olmak üzere beş ana başlığa ayırabiliriz(Kahraman 2017:1-18).

1923-1945 yılları arasında ülkemizde dil planlaması yapılmış ve bu plan doğrultusunda çalışmalar yürütülmüştür. Ülkemizde siyasi erk tarafından belirlenen dil politikaları doğrultusunda teşkilatlanmış kurumlar eliyle yapılan çalışmalar doğrultusunda Türk dilinin gelişim, değişim ve yenileşme süreci şekillenmiştir. Bu bağlamda ülkemizde izlenen dil siyaseti ve uygulanan dil planlaması sonucu ortaya konan çalışmalara ırkçı, tasfiyeci, aşırı tasfiyeci gibi eleştiriler yapılmıştır (İmer, 1998: 12-18).Kimi kaynaklarda dil devrimiyle ifade edilen uygulamalar sebebiyle dil ve terim çalışmaları yapanlar arasında gerilimli ortamlar doğmuş, hatta kamplaşmalara neden olmuştur. Bu manada özellikle geçen asrın başından itibaren Türk terimciliğinin gelişme yollarını ve aydınların terim faaliyetine katılımını devrin kaynak eserlerden izlemek mümkündür.

Cumhuriyet Dönemi

Selçuklu ve Osmanlı terimcilik tecrübelerinden sonra Tanzimat ile batıya yöneliş ve doğu-batı terimcilik tecrübelerini birleştirme dönemi yaşanmış, Cumhuriyet dönemine gelinmiştir. İslam coğrafyasının ortak terim hazinesinin kullanıldığı klasik terimcilik dönemi, Tanzimat döneminde Arapça, Farsça ve Türkçe köklerden yeni terim yapma ve de ihtiyaç duyuldukça da batı dillerinden ödünçleme yoluyla yeni terim sözlerin alınması devirleri yaşanmış, cumhuriyetle birlikte sadece Türkçe kelimelerden terim yapma devri diyebileceğimiz yepyeni bir dönem başlamıştır.

Bu dönemde millî bir devlet oluşturmak için öncelikli ihtiyaçlardan biri olan millî bir dilin oluşturulmasına büyük önem verilmiştir. Bu doğrultuda yapılan dil planlaması, iki temel değişiklik üzerine bina edilmiştir: Bunlardan biri Latin harflerine dayalı yeni bir alfabenin kabulü, bir diğeri Türkçede kullanılagelen Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin yerine Türkçe kelimelerin getirilmesi ve dilin sadeleştirilmesidir (Bingöl, 2004:7). Cumhuriyet ilan edildikten sonra Türk toplum hayatını yeniden düzenleyen inkılâplar ile ortaya konan yenilenme çabaları dikkat çeker. Bu dönemde dil ve terimler konusunda eski-yeni tartışmaları başlatılmış ve eskiden beri kullanılagelen terimlerin yetersizliği ve yeni terimlerin gerekli oluşu fikrinden hareketle bu yeni terimlerin kabulü beklenmiştir. Ancak bu noktada ülkemizde eski terimlerin tasfiyesi veya korunması hususunda hararetili tartışmalar yaşanmıştır. Ülkedeki eli kalem tutan herkes bir taraf olmaya mecbur bırakılmış, insanlar kullandıkları dil ve sözcük tercihleri

sebebiyle ilerici, gerici hatta devrimci nitelermelerine muhatap olmuştur. Ülkemizde bireysel dil kullanımı ideolojik tercihlere göre şekillendiği ve bu tercihlerin toplumda kamplaşmalara sebep olduğu kanısı hâkim olmuştur. Oysa bireysel dil kullanımı (Selen, 2001:16; Demirci, 2014:250-255) toplumsal bir algı ve anlayışın sonucu ve toplum katmanlarının doğal bir neticesi olarak şekillenen bir durumdur. Bu bağlamda Türk dili terminolojisinin cumhuriyet dönemi gelişimini kendi içinde üç ana başlıkta ele alıp inceleyebiliriz:

1. İdealist/ ülkücü dönem(1923-1945).
2. Tasfiyeci dönem(1945-1980).
3. Serbest dönem (1980-2000).

İdealistlik Dönem (1923- 1945)

Cumhuriyetin ilanından sonra Türk toplumu, devlet eliyle gerçekleştirilen ve toplum tarafından da benimsenen hızlı bir yenileşme/inkılâp süreci içerisinde girmiştir. Cumhuriyet ilan edildikten sonraki ilk yıllar ekonomiye yön vermek amacıyla İzmir İktisat Kongresi yapılmış, kültür ve dil konularında yeni adımlar atılmamış, bu noktada hazırlık devresi sayılabilecek beş yıllık bir sessizlik dönemi yaşanmıştır. Sonraki beş yılda Dil Encümeni'nin çalışmaları, arkasından alfabe değişimi ve dilimizin sorunları ele alınmıştır.

Türk toplumu, istiklâl savaşının en zor şartlar altında sürdürüldüğü sırada bile Türk dilini yenileme ve geliştirme fikrinden hiç vazgeçmemiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'da TBMM toplanmış, Rıza Nur'un Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde, zor şartlar altında, Türk dilini geliştirme çabalarına devam edilmesi yönünde bir karar alınmış, 1920'de halk ağzlarından kelime derlenmeye başlanmıştır. Bu derlenen kelimeler ile 1929-1930 yıllarında derlenen kelimelerim bir bölümü Hamit Zübeyir Koşay ve İshak Refet İşıtman tarafından 'Ana Dilden Derlemeler' adıyla 1932'de yayımlanmıştır (Tan, 2001:1).

23 Nisan 1923'te Cumhuriyet ilan edildikten sonra ülkenin ekonomik kalkınmasına ve iktisadi gelişimine öncelik verilmiştir. Bir taraftan da dil, kültür ve terim meselesi hakkında tartışmalar yapılmıştır. Devletin yönetim erki ve tarafından belirlenen dil politikası çerçevesinde Türk Dil Kurumu Türk dilini sadeleştirme ve arılaştırma hareketi başlatılmıştır. İlk önce Arap, Fars kökenli kelimelerin atılması ve yerine sadece Türkçe kelimelerin konulması şeklinde çalışma yapılır(Tavlı, 2013: 10-11). Bu çalışmalara karşı olanlar yeni dil anlayışı ve sözlük ve terimciliğe de dini ve milli gerekçelerle karşı olduklarını vurgularken arı/sade dil taraftarları, dilin yenileşmesi, sadeleşmesi, aslına yani köklerine dönmesi, hatta Türkî dillerle ortaklık ve (dilsel) bütünleşmeyi savunurlar. Buna karşın muhalif görüştekiler, Türklerin Anadolu'yu fethettiği 1071'i tarihin başlangıcı olarak dikkate almakta ve oluşturulan medeniyetin de bu tarihten sonraki Arap, Acem ve Türk kültürününün karışımı Osmanlı medeniyeti olduğunu, dilin ve terimlerin

de bu esaslar içinde ele alınmasını gerektiğini savunurlar(Levend, 1972:391; Tavlı, 2013: 11-21).

Bu muhaliflerden Cenap Şahabettin, 24 Şubat 1924'te Servet-i Fünun dergisinde yayımladığı 'Lisanımızın İhtiyaçları' başlıklı yazısında: Latin harflerine nasıl olsa geçileceğini, dilimizin tasfiye ve tespite ihtiyacı olduğunu belirtir. Türkçe karşılığı olan sözlerin atılması kolay, ama hiç karşılığı olmayan sözcükleri tespit etmek, çok zor olduğunu belirtmiştir. Bunun için yabancı sözlüklerden Fransız veya Alman sözlüğünden birini örnek almak suretiyle orada bulunan ama bizde bulunmayan sözcüklere karşılıkların bulunması, ancak bunu yaparken karşılık olacak kelimenin tamlama ya da açıklayıcı cümle değil, tek kelime olmasına dikkat edilmesini isterken(Levend, 1972:390), terimlerin de bu yolla yapılmasını teklif etmiş olur.

Arı dil, sade dil taraftarı olan Tunalı Hilmi, 26 Ağustos 1923'te TBMM'ye verdiği 'Türkçe Kanunu adlı teklifiyle bu konuyu resmi ortamlara taşımış olur. Her türlü resmî yazışmada Türkçe kullanılmasına, terimlerin Türkçeleştirilmesine yönelik kanun teklifinin ilk maddesine göre Maarif vekilliğinde (Milli Eğitim Bakanlığı'nda) alfabe, yazım, öz Türkçe kuralları, dilbilgisi ve sözlüğü ile ilgili çalışmaları yürütecek bir Türkçe komisyonu kurulacak, ikinci maddeye göre her bilim dalı için bir *terim kurulu/komisyonu* oluşturulacak ve bu terim kurulu mevcut terimleri halk dilinden de yararlanarak Türkçeleştirme göreviyle yükümlü olacak ve ders kitapları da Türkçe kurallara göre hazırlanacak, bu oluşturulan dil ve terimler esas alınarak gazete ve dergiler yayım yapmakla yükümlü olacaklardır(Levend, 1972:391;TDK, 2007:20-39).

Bu konuda Levend(1972:383)Türkçülüğün Esasları, Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak kitapların yazarı olarak Gökalp'ın fikirlerinin çok önemli rol oynadığını söyler. Onun çıkarmakta olduğu Küçük Mecmua adlı dergide, 'İstilahlar (terimler)' sayfası ayrılmış ve başına da şu açıklama konulmuştur: "Bir dilin çağdaşlaşması, asrına ait bütün bilgilerin terimlerine sahip olmasıyla mümkündür. Devamındaki açıklama şöyledir: Yeni Türkçenin ortaya çıkışıyla birlikte birçok felsefi ve ilmi terim oluşturulacak ve dilimiz zenginleşmeye, kuvvetlenmeye devam edecektir. Fakat halen terimler konusunda büyük bir eksikimiz vardır. Bu istilahlara gazete sayfasında yer ayırarak bu eksikliği gidermeye yardımcı olmak istiyoruz.

1928 yılı ocak ayından itibaren alfabe ve yazım kuralları tartışmaları hız kazanmış ve bunun üzerine M. Kemal Atatürk, Alfabe komisyonu kurulması emrini vermiştir. Bu komisyonu Dil Encümeni (Bazı kaynaklarda 'Dil Heyeti' diye yazılır) adını alır ve Latin alfabesine dayalı yeni Türk alfabesini hazırlamak üzere görevlendirilir. Bu heyet 1 Ekim 1928 tarihine kadar çalışmalarını sürdürür ve 6 ay içinde çalışma tamamlanır ve Atatürk'e sunulur. Sonra Türkiye Büyük Millet Meclis'inde (TBMM) 1 Kasım 1928'de Yeni Türk Alfabesi kabul edilir(Tan, 2001:7). Böylece yaklaşık kırk, elli yıllık tartışmalara da son verilmiş olur(Tavlı, 2013:3-11). 1928 yılı Aralık ayında 'Bilimsel Terimlerin Türkçeleştirilmesi' sorununu ele almak üzere,

Darülfünun (İstanbul Üniversitesi)'da 15 üyenin katıldığı ve Başbakan İnönü'nün başkanlık ettiği Darülfünun Emimi (İstanbul Üniversitesi Rektörü)'nin de katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilir. Bu toplantıda eski terimlere karşılık olarak bulunan Türkçe yeni terimler Ankara'daki Dil Danışma Kurulu'na sunulması kararlaştırılır(Tan, 2001:53).Ancak bu girişim somut ve sürdürülebilir bir gerçekliğe dönüşmemiştir.

Bu arada 1930'da Sadri Maksudî Arsal(1878-1956) tarafından 'Türk Dili İçin' adlı bir kitap yayımlanır. Yazar, eserin giriş kısmında 'Dili değiştirme' ile 'dili düzeltme' ayrı şeyler olduğunu belirterek, Arap ve Fars dilleri etkisiyle dil çok değiştirildiğini ama şimdi yapılmak istenen şeyin 'dili düzeltme işi olduğunu belirtir(Korkmaz, 1963). Ağâh Sırrı Levend, bu konudaki Sadri Maksudî'nin görüşünü şu biçimde aktarmıştır: "*Bir milletin halk dilinde, halk edebiyatında kullanılmakta olan fakat türlü sebepler neticesinde aydınlar lisanında kullanımdan çıkmış olan sözleri toplamak, dizmek, bu sözlere edebî ve ilmî eserlerde yer vermek, bu sözlerden dilin dilbilgisi kurallarına uygun bir surette yeni edebî ve ilmi terimler yaratmak, bu terimleri yabancı milletlerin dillerinden alınmış sözler yerine koymak.*(Levend, 1972:401)" Bu satırlar zamanın dile bakış açısını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Dil Danışma kurulunda imlâ sözlüğü hazırlanması konusuna ağırlık verilmiş, bu sözlük yapılırken, Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türkî'si ile Mehmet Baha'nın Yeni Türkçe Sözlük'ü esas alınmıştır (Tan, 2001:3). Bu İmlâ Lügatinin önsözünde Türkçe kelimelerin iki kümede sınıflandırıldığını görüyoruz:

1. Küme:
 - a. Türkistan'dan gelen ve Türkçe aslından olan kelimeler,
 - b. Anadolu çevresinde ve Rumeli'de derlenen ve Türkçeye giren kelimeler,
 - c. Batı kaynaklı olan kelimeler,
2. Küme: Yazarlarca kabul edilip, halkça kabul edilmeyen kelimeler:
 - a. Arap ve Farsçadan gelen ve halk dilinde yaşayan kelimelerin yerini tutmak üzere, eski Türk yazarlarınca kullanılan kelimeler,
 - b. Türkçeleri bulunmadığından eski ve yeni Türk yazarlarınca kabul edilen Arap ve Farsçadan gelen kelimeler,
 - c. Yeni bilim dallarıyla ilgili terimler için Arapça köklerden Türk bilginlerince türetilmiş kelimeler,
 - d. Hiç Türkçeleri olmayan ya da Arapça asıllı olanlarından, Fransızca, Almanca ve İngilizceden alınmış karşılıklar,

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 19 Nisan 1931'de kurulmuştur. Bu kuruluşun gerçekleştirdiği ilk kurultayda, Atatürk, dil sorunlarını dile getirmiş ve kurultaya katılan Profesörlerin dillerindeki farklılıklara dikkat çekerek, bu

meselenin de ayrı bir kurum tarafından araştırılıp üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir (Korkmaz,1992:195-197).Dil Encümeni, eski çalışma hızını ve heyecanını kaybetmeye başlayınca, bu durumu gören Atatürk, vakit geçirmeden Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması için emir vermiştir.12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti resmen kurulmuştur(Tan, 2001:11).Bu merkezin çalışma alanı bizzat Atatürk tarafından şu şekilde belirlenmiştir.

Türk Dili Tetkiki ikiye ayrılacak:

1. Filoloji ve Lengüistik:
 - a. Filoloji ve Lengüistik,
 - b. Sözlük ve Terim,
 - c. Gramer ve sentaks,
2. Türk Dili tarihi,
 - a. Etimoloji,

Bu kuruluş açılıncaya kadar dil siyaseti, bilim adamları, aydınlar ve devletin ileri gelenleri tarafından idare edildiği görülür. Atatürk'ün dil ve kültür siyasetini nasıl idare ettiğini gösteren şu sözüne bakalım: Atatürk, *"Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, milli hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginidir ve yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesinin yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."* diyerek yabancı dillerden giren kural, söz ve terimlerin dilden atılacağına işaretini vermiştir (Korkmaz,1992:195). Dil kurulu toplanarak kurumun yapacağı Kurultay için, iki ay gibi kısa bir sürede toplantı hazırlıklarını tamamlayarak kurultayda ele alınacak konuları şu başlıklar altında toplar:

1. Dinlin Menşei (kaynağı),
2. Türk dilinin bugünkü durumu, çağdaş ve medeni ihtiyaçları,
3. Türk dilinin gelecekteki ilerleme ve gelişmesi,

26 Eylül 4 Ekim (1933) tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün huzurunda I. Türk Dili kurultayı toplanmıştır(Tan, 2001:6; Levend,1972:408-409; Karahan, 1999:845-883).Bu ilk Dil Kurultay yerli, yabancı pek çok bilim insanının katılımıyla İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Birinci günü sunulan bildirilerde dilimizin pek çok sorununa işaret edilerek çareler gösterilmiştir. İkinci günü, her bilim adamı, kendi uzmanlık alanına göre, kollara ayrılarak kol faaliyetlerine katılırlar. Sonra da kol faaliyetleri okunarak kurultay biter. Merkez Yönetim Kurulu, ilk toplantısında çalışma kolları oluşturulmuş ve kol başkanlarını seçmiştir. Lügat ve ıstılah kolu başkanlığına Celal Sahir Erozan, Gramer ve sentaks kolu başkanlığına Ahmet Cevat Emre, Derleme kolu başkanlığına Ragıp Hulusi, Lengüistik- Filoloji kolu başkanlığına Hamit Zübeyir Koşay, Etimoloji kolu başkanlığına Hasan Ali Yücel, yayım kolu başkanlığına İbrahim Nemci Dilmen seçilmiştir. Birinci Kurultayın son

günün son toplantısında merkez kurulu tarafından uygulanmak üzere 7 maddelik program kabul edilmiştir (Levend, 1972:415). Buna göre:

1. Türkçenin gerek Sümer, gerek Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa dilleriyle ve Sami dilleriyle karşılaştırılması yapılmalıdır.
2. Türkçenin tarihi gelişimi aranmalı, karşılaştırmalı gramerleri yazılmamalıdır.
3. Türk Lehçelerindeki kelimeler derlenerek Lehçeler sözlüğü, sonra esas Türk Lügati, Terim (ıstılah) Lügati, Türk Dilbilgisi, kısa sürede yapılmalıdır (Kurmanbayoğlu, 2004; Karahan, 1999:845-883). Dilbilgisi, sözlük yapılırken terimler konulurken Türkçenin bütün yazılı belgelerinin incelenip, dilimizin bütün imkânlarının araştırılmasına, bu yazılı belgelerin ve eklerin dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek biçimde işlenilmesine önem verilmelidir.
4. Türkçenin tarihi grameri yazılmalıdır.
5. Doğu ve batı memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lazım olanları dilimize çevrilmelidir.
6. Türk Dil Kurumu, gerek kendisinin, gerekse dışarıda Türk dili işleriyle uğraşanların araştırmalarını bir dergi ile yayımlamalıdır.
7. Memleket gazetelerinde dil işlerine özel yer verilmelidir (Levend, 1972:386). Yukarıda zikredilen maddelerin üçüncüsü terimlerin yapılışı ve kaynaklarına işaret etmesi bakımından önemlidir. Çünkü o dönemde dilin her yönden araştırılması yanında terimler konusu da özellikle üzerinde durulan bir konudur.

Sonuçta kurultay birer iş bölümü yapılıp ve uzmanlar çalışma kollarına ayrılırlar. Bu kollardan biri de (Lügat ve İstılah) sözlük ve terim koludur (Köksal, 1983:269-278). Halk ağızlarından kelime derleme, tarihi eserlerin taranmasıyla dilimize yeni kelimeler kazandırma, yabancı kelimelere karşılık bulma çalışmaları devam ederken Atatürk, 8 Mart 1933'te Türk Dili Tetkik Cemiyeti üyelerini Çankaya Köşküne çağırıp yapılan işler gözden geçirilir. Osmanlıcadan Türkçeye karşılık arama ve bulma programı hazırlanır. Halkın, her gün 10-15 yabancı kelimeye, öz Türkçe karşılık vermesi istenir. Radyo, gazete ve dergiler bu işe ortak edilerek, baş sayfalarını bu işe ayırarak ortaklaşa bir program yürütülür. Kısa sürede 1382 Arapça ve Farsça söze karşılık olarak 1100 söz toplanır. Soruşturma (anket) kurulunca bu sözlerden 640'ı kabul edilmiştir. Tarama işinde, illerden gelen fişler ile W. Radloff(1837-1918)'un 4 ciltlik sözlüğü ve başka sözlükler ile yerli yabancı, basma ve yazama 150 kitap taranarak 125000'den fazla fiş hazırlanmış ve bunlardan 848 sayfalık 2 cilt Tarama Sözlüğü oluşturulmuştur.

Terimler konusunda, Türk Dil Kurumunun uzmanları çalışmalara eskiden

olduğu gibi aralıksız devam eder. Özellikle bilim terimlerine Türkçe karşılıklar bulma işi çok ciddiye alınmış, sözlük- Terim Kolu, 16 uzmanlık alanına ayrılarak, her alanın uzmanları kendi dallarıyla ilgili terim listeleri hazırlamış ve dizim halinde bastırılarak alanın uzmanlarına dağıtılmış, kendilerinden dizimdeki yabancı (Arapça ve Farsça) terimlere öz Türkçe karşılıklar bulmaları istenmiştir. Türk Dil Kurumu derleme, tarama ve terim yapma işleri bittikten sonra, dilimize kabul edilecek sözcükleri de belirlendikten sonra, yeni bir Türk Sözlük hazırlama kararı alınmıştır.

II. Dil Kurultayı 18 Ağustos 1934'te başlamış ve birinci ve ikinci günü bildiriler sunulmuş, kollar kendi çalışmalarının sonuçlarını okuyarak kurulca onaylanmıştır. Bu kurultaya Sovyet İlimler Akademisi üyesi Prof. İ. Meşcaninof, "Dilin Gelişme Tarihi", Samoiloviç, "Cuci Ulusunun Edebi Dili" konulu bildirileriyle katılmışlardır. Bu arada Samoiloviç'in Türk Dili ve Edebiyatı araştırmalarında Türk ve Sovyet bilim adamlarının ortak çalışmalar yapması teklifi olumlu karşılanmış, bu iş için merkez yürütme kurulunun bir "ortak çalışma programı" yapması kararlaştırılmıştır. Alman Türkolog Prof. Girse de kurultaya bir bildiri ile katılmıştır. TDK Genel sekreteri İbrahim Nemci Dilmen, iki yıllık çalışma programını dil heyetine sunmuş ve dil encümeni tarafından onaylanmıştır. Böylece dil kurultayı beşinci gün sonunda bitmiştir.

Terim komisyonu çalışmalarında Türk dili terim hazinesini (ilk-ortave yükseköğretim) eğitim-öğretim terimleri ve uzmanlık alan terimleri olmak üzere iki kısımda ele aldığı görülür. İlköğretim terimlerine öncelik verilmesi ve bütün terimlerin öztürkçe kök ve eklerden yapılması ilkesinden ayrılmama kararı alınmıştır. Ancak kimi durumlarda batıda kullanılan bazı bilim ve teknik terimlerin yaşayan yabancı dillerden değil, bu dillere temel olan eski dillerden alınması ve söyleyişin (fonetiğinin) Türk gramerine göre tespit edilmesi önerilmiştir. Öztürkçe terimlerin en kısa zamanda ders kitaplarında yerini alması konusunda Milli Eğitim Bakanlığı'na bir teklif götürülmesi de karara bağlanmıştır (Agakay, 1943; Levend, 1972: 420-421).

Cumhuriyet öncesinde Türk aydını her türlü araştırma ve incelemede kendi tarihi ve kültürel kaynaklarına yönelmek yerine başka kaynaklara yönelmiş, kendi kültürüne karşı duyarsız kalmıştır. Bu duyarsızlığı gidermek için Sümerler, Asurlar, Kimmenler gibi Türk soyundan geldikleri bilinen kavimler araştırma konusu yapılmıştır. Bu bağlamda İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Özer(1928)'in kaleme aldığı "Yunan'dan Evvelki Türk Medeniyeti (Özer 1928)" Sami ve Ari'lerin dillerinde Türkçe pek çok kelime varlığını gösterir. Bu çalışmalar dilbilim yöntemiyle değil, kelimelerin benzerliği üzerine kurulmuştur. Ayrıca Türk Dilinin anadil/kaynak dil oluşu ve diğer bütün dünya dillerinin Türkçeden doğduğunu savunanlar olmuş, ama bu fikir de yeni değildir. Çünkü Bursalı Feraizcizade Mehmet Şakir (1853-1911)'in 'Persenk 1894' adlı kitabında "Lisan-ı Âdemi Menşe-i Zeban-ı Umumi" başlığı altında bütün dünya dillerinin kaynağının Türkçe olduğunu savunmuştur. Yine Rıfat (1922), Türkçenin kaynak dil olduğu hakkında bir kitapçık yayımlamıştır (Lened, 1972:426-428). Ayrıca 1930'larda ortaya atılan Türk tarih tezini desteklemek için antik Yunandan önce Türklerin

kurdukları büyük uygarlığı ve Yunan tanrılarının isimlerinin aslında Türkçe kelimelerden türettiğini iddia eden bir çalıma da yayımlamıştır. 1930'lu yıllarda Türk dilinin eskiliği, tarihten önceki durumu, Sami ve Ari dilleriyle olan ilişkisi, hatta kaynak dil olduğu fikirleri üzerine yoğunlaştığı görülür. Bu araştırmalar Türkiye içi ve dışında, pek çok bilim çevresinin dikkatini çekmiş, hatta Türkiye, dünyada Türkoloji araştırmalarının merkezi haline getirmiştir.

Cumhuriyet döneminde dilde ve terimcilikte yapılan çalışmaların ikinci aşamasını oluşturacak yeni bir iddia/tez ortaya atılmıştır. Buna göre Kvergic'in "La Psychologie de Quelques elements des Langues Turques" adlı eseri, Afrika araştırmaları ve Freud'un psikanalizinden hareketle oluşturulan 40 sayfalık bir kitapçıktır. Atatürk bu kitap için "Türkoloji Çalışmasının temeli" olduğunu belirtmiştir. Bir yandan Türk, Mongol, Mançu ve Tunguz diyalekt ve dillerine, öte yandan Fin-Macar, Japon, Hitit ve Sümer dillerine daha geniş metotla uygulanan bu yeni anlayış, daha ustalıkla kurulan, daha inandırıcı ve daha verimli olmuş, dillerin akrabalık ve yakınlık ilişkilerini ortaya çıkarabilir(Leven, 1972:430-432)'demektedir.

Eski kelimelerin atılması ve yeni kelimelerin de halk tarafından kabul edilmemesi veya yadırganması sonucu aydınlarla halk arasında mesafe oluşması Atatürk'ü harekete geçirmiş, bu bağlamda Atatürk tarafından 'Güneş Dil Teorisi' ortaya atılmıştır. Bu teoriye göre: 'madem dilimiz kaynak dildir. Öyleyse Türkçede kullanılan bütün kelimeler Türkçedir.'"denilerek, Atatürk tarafından normalleşme süreci başlatılmış olur. Ancak bu konuda farklı düşünen Agâh Sırrı Levent, 'dilimize yabancı saydığımız kelimeleri atmamıza gerek yoktur. Çünkü bu kelimelerin Türkçe olma ihtimali vardır' demenin, eski dili savunanların işine yaradığını ve yabancı kelimelere karşılık bulma işinin de duraksadığını belirtir((Tankut, 1936; İnan, 1936; Levent, 1972:433/438-439).

III. Dil Kurultayı 24 Ağustos 1936'da başlamış ve 31 ağustos günü sona ermiştir. Bu kurultayın ana gündemi "Güneş Dil Teorisi(İnan 1936)" olmuştur. Bu kurultaya on üç yabancı bilim adamı katılmıştır. Bu kurultayda alınan karar doğrultusunda hazırlatılıp Tuğla kitap diye adlandırılan 656 sayfalık cep kitabı bastırılarak 1937'nin ders yılı başına yetiştirilmiştir. Bu kılavuzda ilköğretim programlarında yer alan astronomi, matematik, biyoloji, botanik, coğrafya, fizik, jeoloji, kimya, zooloji gibi ders kitaplarının terimleri, ayrı bölümler halinde yer almaktadır. Türkçe terimlerin karşısında Osmanlıca verilir ve sonra tanımları verilmiştir. Türk Dil Kurumu'nun kurulduğu günden beri ürettiği ve teklif ettiği terimlerin tamamı bu cep kılavuzunun ana malzemesini oluşturmuştur. Başlangıçta anket niteliğinde olan bu çalışmalar 1938 yılında Milli Eğitim Bakanlığına sunulmuş ve ardından bakanlıkça "Türkçe Terimler Cep Kılavuzu(1942) adıyla bastırılmıştır. Bu çalışma sonraki bütün terim çalışmalarına temel oluşturan yol gösterici bir kaynak eser oluşturmuştur. Yine 1941'de tekrar basılan Türkçe terimler cep kılavuzu, 1963'te Türk Dil Kurumunca basılan

Ortaöğretim Terimleri Kılavuzu(1963) adlı çalışmaya da kaynaklık etmiştir. Bu terimler kılavuzu uzun yıllar orta öğretim için ders kitabı hazırlayanların başvuru kitabı olmuştur. Yine bu yılı içinde terimler konusunda coğrafya istilahları kapsayan Harita Lügat Makamı İstilahları(1936) adlı iki kitap yayınlanmıştır.

IV. Türk dili kurultayı Atatürk'ün ölümünden bir yıl sonra 1939'da gerçekleştirilmesi gerekirken II. Dünya savaşının başlaması sebebiyle 1942'de Ankara'da yapılmıştır. Terim kolu başkanlığına İsmail Hakkı Baltacıoğlu seçilmiştir. Böylece terim çalışmalarında yeni bir döneme girilmiştir. Fakülte ve yüksek okullarda hazırlanan terimler, İstanbul Üniversitesinde kurulan komisyon tarafından denetlenip düzenlendikten sonra Türk dil kurumunda, kurumun terim uzmanlarınca yeniden gözden geçirilerek terim çalışmaları iki yönlü bir denetimden geçirilmiş olur. A. C.Emre tarafından yazılan Dilbilgisi ve İsim Terimleri (1943/1945), A. Agakay tarafından yazılan '(Türkçe Felsefe Terimlerinin Dil Bakımından Açıklanması Dolayısıyla Bazı) Kelime Yapma Yolları(1943)' adlı eserlerle terim çalışmaları gelişmesini sürdürmüştür. Türk Dil Kurumu kuruluşundan on yıl kadar sonra terim yapan, yayan ve yaşatan bir merkez olmayı başarmıştır. Bu kurumun en büyük gücü ve desteği Milli Eğitim Bakanlığı'ndan aldığı bir gerçektir. Ancak başlangıçta aydınlar, zaman içerisinde de halkın desteğini aldığı söylenebilir.

1940'lı yıllarda dil ile millet arasındaki bağın, devlet ile millet arasındaki bağı belirlediği düşünülür. Bu gerçeklikten (dil politikasından) hareket edilerek devletin resmi işlerinde kullanılan dilin de halkın kullandığı dile uygun olması (dil planlaması) esas alınmıştır (İmer, 2001: 155-156). Bu bağlamda devletin yürüttüğü iş ve işlemlerde kullanılan dilin de Türkçeleştirilmesi çalışmalarına, 1945'te anayasayı ve hukuk dilini, dolayısıyla bütün resmi yazışmaları Türkçeleştirme çabalarıyla başlanmış (Levend, 1972:448-449), ancak bu çabalar beraberinde büyük tartışmaları da başlatmış olur.

Aşırılık veya Tasfiyecilik Dönem (1945- 1980)

1945-1980 arasında milli terimciliğimizin ikinci aşaması sayabileceğimiz bir dönem başlar. Bu dönemde hızlı üretilen ve tutunamayan terimler, bütün alanları kapsayan çalışmalar dikkat çeker. Ama öncelik ders kitapları terimlerine verilmiştir.1928'den 1960 yılına kadar ihtiyaç duyulan terimler, Türk Dil Kurumunun uzmanlarınca üretilmiştir. Bu yıldan sonra terimler dil kurumunun dışında, akademisyen ve alan uzmanlarınca hazırlanmış ve kurum uzmanlarınca denetlenerek kabul edilmiştir. Ancak bu dönemde üretilen terimlerin pek çoğunun tartışma konusu olması, terim yapıcılarının ideolojik davrandığı yönünde değerlendirmelere sebep olmuştur (Temir,1966:159-160).

V. Türk Dili Kurultayı, 26 Kasım 1945'te Ankara'da yapılmış ve 5 gün sürmüştür. Bu kurultayda tartışma ve araştırmaların ana eksenini terimler ve terim yapma sorunu oluşturmuştur. Bütün terimlerin Türkçe köklerden

yapılabileceğini savunanlara karşı, bilim terimlerinin sadece bilim insanları arasında bir anlaşma aracı olduğu, dilimizde kullanılan bütün terimlerin Türkçe karşılığını bulmanın boş bir çaba olduğunu ileri sürenler de bu kurultayda fikirlerini güçlü biçimde savunmuşlardır (Hacıeminoğlu,1966:109-111).

1945- 1949 yılları Türk terimciliğinin en verimli yılları olmuştur. Türk Dil kurumundaki çeşitli kollardan biri olan Terim ve Sözlük kolu, 16 uzmanlık bölümüne ayrılarak, her bölüm kendi alanlarının terim dizimlerini Osmanlıca-Fransızca, bazı dallarda Osmanlıca-Almanca biçiminde hazırlamış, yabancı terimlerin karşısına önerilen Türkçe terimleri koymuştur. Bu yayımlanan kitaplardan bazılarını Bitkibilim terimleri(1948), Dirilbilim(Biyoloji) terimleri, I ve II(1948), Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü(1948), Teknik Terimler Sözlüğü(1949), Tarım Terimleri Sözlüğü(1949), Dilbilim Terimleri Sözlüğü(1949) ve İzbrak(1949)'ın Coğrafya Terimleri Üzerine Bazı Düşünceler şeklinde sıralayabiliriz.

1946'dan sonra Türk siyasi hayatında önemli değişiklikler olur. Tek partili yönetimden çok partili hayata geçilir. Arkasından 1950 yılında yapılan çok partili ilk seçimlerde, yıllardır iktidarda olan parti düşer, yeni kurulan parti iktidara gelir. Bu siyasi değişimin dil siyasetine de etkisin olması doğaldır. Kimi değişim istekleri, eski dil alışkanlığını devam ettirme, dile hiç dokunmama, dili olduğu gibi kabul etme, hatta aşırı taleplerden biri olarak eski Osmanlı diline dönme biçiminde ortaya çıksa da bu istekler hep zayıf kalmış, bu tür değişim istekleri yüzeysel kalmış, toplumda karşılık bulamamıştır. Bu muhalif hareketlerden biri, İstanbul Muallimler Birliği(Akyüz 1998) 23 Ekim 1948'de 'dil Kongresi'nde farklı fikirlerdeki dilcilerin tezlerinin de tartışıldığı ortamda zaman zaman gerginlikler yaşanmış, hatta dilde yenileşme taraftarlarıyla, dilde yenileşme karşıtları arasında bir tartışma zemini oluşturmuştur. Sonuçta dilde yenileşmeye karşı çıkış devrin iktidarının da desteğiyle belli bir ivme kazanmıştır. Bu görüşleri Levent şu biçimde özetler (Levend, 1972:542):

1. Dil siyasete alet edilmiştir.
2. Uydurma kelimeler devlet zoruyla kitaplara sokulmuştur.
3. Nesiller birbirini anlamaz hale gelmiştir.
4. Dil kurumunda çalışanlar, emirle iş yapan, bilgisiz kişilerdir.
5. Sonuç olarak, 1928'den önceki devire dönülmelidir. Ayrıca dil kurumu, teftiş edilmeli, hatta mümkünse tasfiye edilmelidir.

VI. Türk Dil Kurultayı, Ankara'da, 23 Aralık 1949'da yapılmış ve beş gün sürmüştür. Bu kurultayda kol çalışmalarıyla sunulan tezler, kurullarda incelenmiş, hazırlanan raporlar oturumlarda okunmuştur. Bu kurultayda bir ilk yaşanmış, dil çalışmalarına uzak duranlarla, muhalifler de çağrılmış ve renkli tartışmalar yaşanmıştır. Bu toplantıda da en çok tartışılan konu, yine terimler olmuştur. Tarih ve tarih öncesi antropoloji, etnografya, müzik ve güzel sanatlar, tarım, coğrafi terim listeleri ve askeri terimler hazırlanmıştır.

Ayrıca daha önce hazırlanan Ortaokul Terimleri gözden geçirilmiştir. Bunlardan başka felsefe, biyoloji, botanik terimleri soruşturma yapılmak üzere dizimleri bastırılarak ilgili kişi ve kurumlara gönderilmiştir.

Zülfikar (1991), 1945-1949 yılları arasında pek çok bilim dalının terimleri ele alınırken dinî terimlere dokunulmadığını belirtmiştir. Ama bunun neden yapılmadığını açıklamamıştır. Bu konunun hassas olduğu ve tepkilerden çekinildiği açıktır. Ancak zaman içinde dilin ve terimlerin Türkçeleşmesi, dinî terimlerin de Türkçeleşmesini sağladığı görülür. Örneğin İslam'ın şartları, geçmişte: "savum, salât, hacı, zekât kelimeyi şahadet" diye söylenirken, şimdi: "namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek, kelimeyi şahadet getirmek" biçiminde Türkçeleştiğini görüyoruz. Bu konuda Levent (1972), yeni kuşakların Arapça ve Farsça kelime türetme yollarını bilmedikleri için Arapça ve Farsçadan yeni kelimeler türetmelerinin mümkün olmayacağını belirtir. Ama bu dönemde batı dillerinden gelen yüzlerce hatta binlerce terime karşılık bulma konusunda biraz çekingen davranıldığını da söylemeden edemez.

VII. Türk Dili Kurultayı 18 Temmuz 1954'de yapılmış, beşinci kurultaydan altıncısına kadar geçen sürede bütün ortaöğretim terimleri gözden geçirilmiş, gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca tarih, güzel sanatlar, tarım terimleri yeniden ele alınmış, beden eğitimi, askerlik, dil terimleri baştan aşağı tekrar düzenlenmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Halk dilinde yaşayan terim niteliğindeki sözler derlenmiş ve bu derlenen terim sözler bölümlere ayrılarak aile bilgisi, avcılık ve deniz sporları terimleri yayımlanmıştır. Yine bu dönemde teknik terimler üzerindeki çalışmalara devam edilmiştir (Levend, 1972:470-471).

VIII. Türk Dili Kurultayı 5 Temmuz 1957'de yapılmıştır. Terim kolu çalışmalarının ağırlık merkezi ortaöğretim terimleri üzerine yoğunlaşmıştır. 1943'te milli eğitim bakanlığınca bastırılan Türkçe Terimler Cep Kılavuzu adlı eserde yer alan astronomi, biyoloji, botanik, fizik, jeoloji, kimya, matematik, zooloji, coğrafya terimleri yeniden ele alınıp uygun olmayanlar düzeltilmiş, eksikler giderilmiş, tarım terimleri de eklenerek yeniden basıma hazırlanmıştır. Bu kılavuzun II. Cildinde yer alacak olan ruhbilim (psikoloji), toplumbilim (sosyoloji), mantık, felsefe, eğitimbilim (pedagoji) terimleri üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Teknik terimler üzerinde çalışmalara devam edilmiştir (Levend, 1972:473-478).

IX. Türk Dili Kurultayı 15 Temmuz 1960'da yapılmıştır. Bu yıllarda terim yapma ilkelerini ve yollarını tespit etmek için bir inceleme hazırlanmış ve üst kurulda görüşüldükten sonra, sonuçlar ilgili kişi ve kurumlara bildirilmiştir. Terimlerin Türkçeleştirilmesi ve tanımlarının yapılması yolunda önemli adımlar atılmıştır. Karol(1963)'un Zooloji Terimleri Sözlüğü, Özön(1963)'ün Sineme Terimleri Sözlüğü, Ortaöğretim Terimleri Kılavuzu(1963) yeni eklerle birlikte tekrar yayımlanmıştır.1960 İhtilâli'nden sonra siyasi güç sahipleri Türk dil kurumuna ve yapılan terim üretme faaliyetlerine tam desteklerini açıklayınca muhaliflerin sesleri kısılmış ve terim çalışmaları eski hızında devam ettirilmiştir.

X.Türk dili Kurultayından XVIII Türk Dili Kurultayının yapıldığı 1982 yılına kadar, terim çalışmaları, Terim Kolu'nun denetiminde düzenli olarak yapıla gelen çalışma olarak sürdürülmüştür. Türk Dil Kurumu, kurulduğu günden beri kelime ve terim yapma konusuna özel önem vermiş ve Alana katkı verecek yardımcı kitaplar yayımlanmıştır. Özellikle Pekel(1943)'in Türkçe Kelime Üreme Yolları, Atalay(1946)'ın Türkçe Terim Yapma Yolları, Dizdaroğlu(1962)'nin Türkçede Sözcük Yapma Yolları, Özdemir(1973)'in Terim Hazırlama Kılavuzu adlı kitapları terimciliğimiz için yol gösterici olmuştur. Dönemi için yenilikçi sayılabilecek 'Terim Yapma Kılavuzlarıyla 1954 yılında başlatılan bütün bilim dallarına ait terimlerin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına katkı verilmiş ve daha önceden çıkarılmış olan terim kitapçıklarının eksiklerinin giderilmesi, yanlışlarının düzeltilmesi ve ihtiyaç duyulan diğer bilim-sanat dallarının terimlerinin oluşturulması çalışmaları da büyük bir gayretle devam ettirilmiştir.

Serbestlik Dönemi (1980-2004)

1980 Askeri ihtilâli'nden sonra yeni bir anayasa hazırlanmış ve 1982'de yapılan halk oylamasıyla kabul edilmiştir. Bu anayasanın 134. maddesine göre: Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi'den oluşan bu üç kurum birleştirilerek 'Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu' adıyla yeni bir kurum oluşturulmuştur. Bu değişimden sonra Türk Dil Kurumu'nun dil, kültür, sözlük ve terim konusuna bakışında fevkalade değişiklikler oluşmuştur. Bu bağlamda kurum çalışmalarında 10 yıllık planlı çalışma dönemleri başlatılmıştır (Tan, 2001:228-229).Terim kolu da kendi on yıllık planlarını yaparak çalışmalarını bu yönde sürdürmüştür.

1984-1994 yılları arası, birinci on yıllık plan dönemi, terim sözlüklerinin hazırlanmasında örnek olarak kullanılacak bir 'Terim Yapma Kılavuzu'nun hazırlanması, mevcut terim sözlüklerinin incelenerek gerekli düzeltmelerin yapılması, çeşitli bilim dallarıyla ilgili yeni terim sözlüklerinin hazırlanıp yayımlanma çalışmaları ele alınmıştır. Terim çalışmalarına yön vermek amacıyla Zülfikar(1991)'in hazırladığı 'Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları' adlı kitap yayımlanır. Öztekin(1992)'in hazırladığı 'halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü adlı eser yayımlanır. Baytop(1994)'un hazırladığı 'Türkçe Bitki Adları Sözlüğü adlı kitap yayımlanmıştır. Kınıkoğlu(1998)' nun Malzeme Bilimi Terimleri Sözlüğü, Somer ve Yaşar(1999)'in hazırladığı Fizik Terimleri Sözlüğü, Özmen(2000)'in hazırlığına yaptığı ve Hacısalihioğlu ve arkadaşlarınca(2000) Matematik Terimleri Sözlüğünü, sahadaki çalışmaların güzel örnekleridir. İkinci on yıllık plan döneminde (1994-2004) mevcut terim çalışmalarına devam edilmiştir. Boy, Yılmaz ve Küyer(1995)'in hazırladığı Nükleer Enerji Terimleri Sözlüğü ile Karol, Uludere ve Ayvalı(1998)'nin hazırladığı Biyoloji Terimleri Sözlüğü yayımlanır.

Terim sözlükleri konusunda özel kişi ve kurumların terim çalışmaları yanında doğrudan yayınevlerinin ticari amaçlarla yayımladığı terim sözlükleri/kitapları da önemli yer tutar. Ancak Hamza Zülfikar (1991:11), ticari amaçlarla yazılan bu eserlerin "bire terim kitabı olmaktan çok,

maddeleri genişletilmiş birer sözlük olduğu" kanaatini bildirir.

Bugün Türk dili, her geçen gün artarak devam eden, İngilizce terimlerin hiçbir engele takılmadan dilimize girip yerleşmesi sorunuyla karşı karşıyadır(Zülfikar, 1991:11; Pilav 2008:267-276).Türk bilim dili, iki asırdır batı kökenli kelimelerin dilimize ve terimlerimize hızla nüfuz etmesi ve yerleşmesi tehdidiyle karşı karşıyadır. Ancak bu tehdit sadece Türk dili için değil, bütün çağdaş dünya dilleri için de geçerlidir. Ama Türk dili özel bir koruma kanunu veya özel bir kurum aracılığıyla güvence altına alınmış değildir. Tamamen dilseverlerin savunma ve direncine bırakılmıştır.1990'lı yıllarda, bu yönde 'Türkçeyi Koruma Kanunu' çıkarılması için girişimlerde bulunulmuş, ama bu girişim sonuçsuz kalmıştır(Tan 2001).Bugün batı kökenli kelime ve terimlerin alınması ve kullanılmasında sakınca görmeyen hatta karşılık bulma çabalarını gereksiz gören çok sayıda aydınımız vardır. Bunların çoğu Batı ülkelerinde eğitim gören ve çok iyi yabancı dil bilen kişilerdir. Bu manada batıda eğitim gören aydınlarımızın anadil sevgisi ve anadil bilicini kuvvetlendirecek çalışmalar yapılması gerekmektedir(Levend, 1957: 249-251).

Cumhuriyetin ilk yıllarında oksijen, hidrojen, optik, prizma, elektrik, matematik, logaritma, metre, litre, model, atom, molekül gibi kelimeler ile uzunluk ve ağırlık ölçü birimi terimlerini *uluslar arası terimler* sayarak olduğu gibi kabul eden anlayış, bugün sınırları zorlar duruma gelmiştir. Bu anlayış batı dillerinden yüzlerce yeni terimin dilimize girmesine yol açmış ve her geçen gün sayıları artan yabancı terimlere karşılık bulma işi hayli güçleşmiştir. *Uluslararası terim kavramı*, büyük devletlerin kültürel dayatması veya baskı aracı olarak görülmelidir. Aydınımız diline ve kullandığı kelime ve terimlere özen göstermez, gerekli olduğu yerde gayret edip, çalışıp yeni kelime ve terim yapmazsa, tabii ki diline başka dillerden binlerce yabancı kelime ve terim girecektir(Köklügil, 1970:466-467).

Türk aydını şiddetle Fars ve Arap dillerinden gelen kelimelerin atılması çabası verirken Batı dillerinden gelen kelimelere gerektiği kadar dikkat etmeyerek ve atılan her kelime ve terim yerine konulan kelimin tam kabul görmemesi durumuyla oluşan boşluk, batı dillerinden söz ve terimlerle hızla doldurulmuştur.

Zülfikar(1991:13), günümüzde moda, sinema, tiyatro, müzik, inşaat, mimarlık, ticaret ve bankacılık ile ilgili yüzlerce kelime ve terimin batı kökenli kelimelerden oluştuğunu belirterek, bu gidişe dur demek gerektiğini vurgular. Ayrıca cankurtaran (ambülans), soykırım (jenosit), karşılaşma (maç), verim (randıman), yatırım (plasman), gibi pek çok terim az da olsa karşılarken Osmanlı Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan kurumlarla birlikte dilimize aktarılan Üniversite, trafik, turizm, rehabilitasyon, sektör, diplomasi, elektrifikasyon gibi kelimelerden başka, üniversite ile ilgili olan, Rektör, fakülte, dekan, profesör, doçent, asistan, jüri, rapor, raportör gibi kelime ve terimlere hiç karşılık bulma çalışması yapılmadığı belirtir.

Millî terimcilik esas alındığı bu dönemde doğu kökenli kelimelere karşılık

bulunacak, ama batı kökenli kelimelere dokunulmayacak diye bir karar alınmamıştır. Ama cumhuriyet aydınlarınca batı medeniyeti dairesine girilirken o dairenin söz ve terimlerine biraz daha müsamahalı davranıldığı dikkat çekmektedir(Zülfikar, 1991:14).Bu noktada Türk aydını bütün heyecanını Arap ve Farsçadan geçen sözlere karşılık bulmaya harcarken, batı kökenli kelime ve terimler dikkatten uzak kalmış da olabilir. Yine de bu işlerle uğraşan kişilerin hepsinin batı dillerini çok iyi biliyor olması, batı dillerine karşı olma seviyesini aşağılara çekmiş olabilir.

Batı kökenli kelime ve terimlere karşılık bulma çalışmaları(Lenvend 1957: 249-251; Zülfikar, 1991:14) 1970'li yıllarda hız kazanmıştır. Türk Dil Kurumu, üç kişilik bir komisyon oluşturarak bu sorunun çözülmesi yönünde ilk adımı atmıştır. Batı kökenli kelime ve terimlere karşılık olarak önerilen sözleri Türk Dili Dergisi'nde yayımlamaya başlamıştır. Ancak önerilen kelimelerin pe çoğunun tutunamadığı, kalem erbabı tarafından kabul görmediği de bir gerçektir. Önerilen yeni karşılıkların birçoğu, Türkçenin ses, yapı ve anlam özelliklerine uymayan, Türk insanının dil beğenisine ters 'buyural' (self-servis) gibi öneriler vardır. Bu iş daha ehliyetli kişilerce, önceden kullanılan kelime ve terimi çağrıştıracak biçimde, ama Türk dil beğenisine uygun canlı kelimelerden yapılmalıdır. Ancak canlı eklerden, dil kurallarına uygun, apolet yerine omuzluk, gardırop yerine giysilik gibi ses, yapı ve anlamı tam karşılayan kelime ve terimlerin de tutunamadığı görülür. Yaygınlaşmayan bu kelime ve terimlerin neden kabul edilemediği, sebeplerinin araştırılması, sonuçların çıkarılması sahada çalışanlara yol gösterici olacaktır. Hamza Zülfikar (1991:14), 'yeni türetilen kelime ve terimlerin tutunamamasını, kelime türetmeyi uydurmaçılık sayan anlayışın yabancı kelimelere karşılık bulma işini olumsuz etkilediği' görüşündedir. Bu arada bulunan kelimeler dokümanter yerine belgesel, arşiv yerine belgelik, bilim kurgu, kurgu film, yönetmen, oyuncu gibi pek çok yeni kelime tutunup yerleşmiş olduğu da gözlerden kaçmaz. Bu kelimeler Türkçe Sözlük (2005)'te madde başı yapılmıştır.

Batı kökenli kelimelere karşılık bulma işi, Türk Dil Kurumunun 'Yabancı Kelimelere Karşılık Bulma Komisyonu'nca on yıllık plan çerçevesinde belirtildiği üzere önce dergi ve gazetelerde en çok kullanılan yabancı kelimeler derlenip listeleri oluşturulmuş, sonra bu yabancı kelimelere karşılıklar bulunarak bu sözlerin Türkçe karşılıkları ile birlikte Türk Dili Dergisi'nde yayımlanmıştır. Bazı yıllarda bu yeni önerilen Türkçe karşılıklar günlük gazetelerde yayımlandığı da olmuştur. Bu yolla bulunan karşılıklar basın ve kamuoyu ile paylaşılmıştır. Dilimize son yıllarda giren 'Yabancı Kelimelere Karşılıklar I'(1993) ve 'Yabancı Kelimelere Karşılıklar II'(Ercilasun 1998:104) adıyla iki kitapçık yayımlanmıştır.2001 yılında iki kitapçığın birleştirilmesi ve yeni eklerle tekrar yayımlanmıştır. Komisyonun bu çalışmalarına Dil Kurumu üyelerinin hepsi katkı sağlamaktadır.

Terim komisyonu tarafından 1991'de terim çalışmalarına yön vermek için Hamza Zülfikar'a yazdırılan 'Terim sorunları ve Terim Yapma Yolları'' adlı kitapta 'Terim Türetirken Göz Önünde Bulundurulması gereken İlkeler'

başlığı altında, terim yapmanın geniş kapsamlı ilkelerini de vermiş olur. Şimdi gerek terim yapma kılavuzlarında(Özön1972;Özdemir 1973), gerekse Hamza Zülfiyar'ın(1991) etraflıca ayrıntılara eğilen, geniş ve kapsamlı bir yaklaşımla sıraladığı ilkeleri, kısaca derleyip sıralayalım:

1. Her kavramın Türkçe bir karşılığı bulunmalıdır. Ancak terimlerin bütünüyle Türkçenin kök ve eklerine dayanması gibi bir şart ileri sürülmemelidir. Karşılanamayan, eski Türkçe olan ve kişi adlarına bağlı terimler olabilir; bunların sayısı, oranı ve yaygınlığı iyice tartışılıp sayıları tespit edilmeli ve dilimize zarar verecek kadar sayısal çoğunluğa ulaşmasına asla izin verilmemelidir.
2. Amaç bütün terimleri Türkçeleştirmek olmalıdır. Radyo, televizyon, elektrik, telefon, oksijen, istasyon, telgraf, gazete, gibi batı kökenli terimleri uluslararası terimler kabul edip bunların Türkçeleştirilmesine gerek duymayanlar olabilir. Uluslararası olarak Kabul edilen batı kökenli terimlerin (belirli bir sayısı ve sınırı olmadığından bunların) sayısı her geçen gün artmaya devam edebilir. Fakat Almanlar, Macarlar, Finler ve diğer milletler uluslararası denilen terimlere kendi dillerinden terimler yapmışlardır. Yeter ki aydınlar bu yolda çalışsın, Türk dili, bunu karşılayacak, yapabilecek yeteneğe ve güce sahiptir.
3. Bütün terimlere karşılık bulurken canlı kök ve canlı eklerden yararlanılmalıdır. Dilin imkânları tam olarak kullanılmalı, kelime türetmede kullanılan yapım ekleri iyi değerlendirilmelidir. Geçmişte ölü kök ve eklerden yapılan kamutay(meclis), dörüt(sanat), ıra(seciye), acun (kâinat), uray(belediye) gibi kelimeler tutunamamış, unutulup gitmiştir.
4. Kelime türetmede en büyük görev eklerdir. Bu konuda eklerin kelime türetmedeki görevleri sınıflandırılmış ve dizimi dilbilgisi ve terimbilim kitaplarında ekler bölümünde verilmiştir. Buralardan yararlanılmalıdır.
 - a. Bir yapım ekinin yetmediği yerlerde ikinci, üçüncü yapım eki üst üste gelebilir. Burada dikkat edilmesi gereken, ses uyumsuzluğu ve söyleyiş güçlüğü doğuran eklerden kaçınmak gerekir.(sürtünmekten-sürtüstürmek vb)
 - b. Yapılacak terimin geçişli geçişsiz olma durumunda öce çatı eklerinden yararlanmak gerekir.
 - c. Bazı ekler tek başına değil, birleşik olarak yabancı kökenli kelimeyi karşılar: örnek, -izm, dilimizde -cılık ekiyle karşılanmıştır. Türkizm- Türkçülük, komünizm-toplumculuk, slavizm- Slavcılık vb.
5. Her biri birer edebi yazı dili olan çağdaş Türkî dillerinden

muhakkak yararlanılmalıdır. Bu dillerden doğrudan terimler alınabileceği gibi, alınan terimler, Türkçenin özelliklerine uydurularak da alınması mümkündür. Akrafa dillerdeki ek, kök, yapı ve kuruluş örnekleri, terim yapmada bizlere yeni fikirler verebilir. Alınan kelime veya terimlerin kökü ve eki canlı olmalı, kök ve ekler tanınacak kadar açık olmalıdır. Türkî dillerden alınan söz ve terimler halk tarafından tanınmadığı durumlarda, ölü kök ve ek muamelesi görebilir.

6. Terim yaparken dilin kendi kuralları içinde, işleyişi, yapısı ve ifade gücü esas alınmalı, terim olan sözün yapısı doğru, kuruluşu sağlam olmalıdır. Ayrıca terim sözün ses ve anlam bakımından yeterli, kabul edilebilir ve ahenkli olmalıdır. Terim sözler halkta uydurma hissi uyandırmamalı, gülünç ve abes olmamalıdır. Terimler dilin imkânları zorlanmadan, dilin doğal gelişimine uygun, dil kullanım alışkanlıklarına ters düşmeden kabul edilebilir yollardan yapılmalıdır.
7. Terimlerin kısa olması esas olmalı, mümkünse tek kelimelik terimler yapılmalıdır. Dilimizde *network* sözü *ağ* diye bir heceli tek kelime ile karşılanmıştır. Bundan bilgi ağ, yol ağ, ulaşım ağ gibi güzel ve anlaşılır terimler yapılmıştır. Ayrıca (output) çıktı, (input) girdi gibi tek kelimelik terimler yapılmıştır. Yine kara tahta, yazı tahtası biçimi, zamanla 'tahtaya gel' biçiminde kısa kullanımı tercih edildiği de dikkatlerden uzak tutulmalıdır.
8. Terim üretmek, yabancı dillerden bir terini birebir çevirmek değildir. Birebir çeviri terimler, çoğunlukla anlamı yetersiz veya boş olmaktadır. Esas olan onu kısa, anlamı yeterli kabul edilebilir biçimde, ana dilden karşılamaktır. (honey moon) balayı diye dilimize yerleşen terim anlamsız biçimde çevrilmiştir. Türetilen terimler, Türk düşünce sistemine uygun, ses ve ahenk bakımından beğenilebilir, dil zevkine uygun olması gerekir. Terim yapma işi sadece söz türetmek değil, alan bilgisi, mesleki tecrübe, dil beğeni ve estetiği gerektiren karmaşık bir iş olduğu unutulmamalıdır.
9. Karşılık bulunamayan doğu ve batı kökenli terimler kök olarak alınmalı, ekler muhakkak Türkçe olmalıdır. Davalı, davacı, kitaplık, virüslü, iyonlaşma, kristalleşme örneklerinde olduğu gibi.
10. Örneksme veya benzetme yöntemiyle terim yapma işinde ortaya konulan terimin yapısı doğru, anlamı yeterli, kapsamı belirli ve örnek alınan kelimeye yapıca benzemesi gerekir. Güney'den örneksmeyle kuzey, Dede Korkut'taki 'binit'e benzetilerek taşıt, kurultay'a benzetilerek, Yargıtay, Sayıştay, Danıştay, vb. yapılmıştır. Ancak bu yöntemle yapılan

Arapçadan “bey”e benzetilerek yapılan “deyit” sözü gibi terimlerin çoğunun tutunamadığını hatırlatmakta yarar vardır. Bu yöntem akraba diller arasında kelime ve terim alışverişinde çok yararlı olabilir

11. Türetilen terimlerin anlamca benzerlerinin olup olmadığına bakıp, karışıklığa sebep olacak yapılardan uzak durulmalıdır. Soru kelimesinden ‘mesele’ karşılığı olarak yapılan ‘sorun’ siz sorun’, “ekmek” fiilinden edebiyat anlamına ‘ekin’ sözü “siz buğday ekin” cümlesindeki II. çoğul kişi anlamına da gelmektedir.(ekin, yazın, çizin vb. sözlerdeki ekler yanlış kullanılmıştır.)
12. Terim yaparken genel dildeki söyleyişlerden farklı bir söyleyişe, farklı bir adlandırmaya gidilme eğilimi vardır. Örnek, halk ağzından yürü- fiili alınıp buna –ge isim yapım eki getirilerek yürünge yapılmıştır. Yine alaş-, yalıt-, fiillerinden alaşım, yalıtım terimleri türetilmiştir. Ayrıca fiilden isim yapım eki –m ile çok sayıda yazım, dikim, iletim, onarım vb terim yapılmıştır. Bu yöntem üzerinde durulması, araştırılıp tartışılması gereken bir durumdur. Kalıcı terimlerin çoğunun bu yolla yapıldığını dikkate almalıyız.
13. Yeni terimler yapılıp yerleştirilirken, yeni terimin yanı başına araç içinde hangi terimin karşılığı olduğu yazılırsa bilim ve sanat uzmanlarının yeni terimi kabullenmesi, kullanması daha kolay olabilir.

Yukarıda belirtilen ilkeler, terim yapma işinde ana kuralları vermesi bakımından önemlidir. İlkelerin ışığında, dil kurallarının yol gösterici rehberliğinde ve geçmiş tecrübelerin yardımıyla yeni terimler yapmak sanılandan daha kolay olacaktır. Fakat ilkesiz, kuralsız, yöntemsiz ve geçmiş tecrübeleri dikkate almayan çalışmalar başarısız olmaya mahkûmdur. İlkelerin, yöntemlerin, tecrübelerin varlığı, tek başına terim yapmaya yetmez, onları terim yapıcılara ulaştırmak ve kullanılmasını teşvik ederek bir uzlaşma sağlamak gerekir. Her dilde terim yapıcı ve kullanıcıları arasında tartışmalar vardır. Önemli olan bu tartışmaların ışığında ortak akıl hareketine geçirilmesi, ilke ve yöntemlere bağlı kalınması şarttır. Terim oluşturma işinde ilkelerden sonra en önemli bölümü izlenen yol ve yöntemler oluşturur. Bilimsel verilerle teknik ürünlerin adlandırılması konusunda nasıl bir yol izlenmelidir? Bu noktada pek çok tartışmanın yapıldığını ve bundan sonra da yapılmaya devam edileceğini bilmemiz gerekiyor. En büyük yol göstericimiz dilimizin şaşmaz kuralları olmalıdır. Yapılan işin zor, zor olduğu kadar da karmaşık bir iş olduğunu unutmadan, sabırla uzun soluklu bir iş yapmanın kararlılığı içinde çalışmalarını sürdürmek gerekir (Tan 2001: 182-187).

Ülkemizde, Türk Dil Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, üniversiteler, Emniyet ve Silahlı Kuvvetler, Türk Standartları Enstitüsü, Türkiye Bilimler Akademisi, Dil Derneği, Türkiye Bilişim Derneği gibi kurum, kuruluş, vakıf, dernek ve sivil toplum örgütleri kendi terimsel etkinlik alanlarıyla ilgili terminolojiyi kapsayan terimsel sözlük ve kitapçıklar çıkarmak suretiyle terimsel üretime katkı vermişlerdir.

Günümüzde, Terim bilim alanı uluslararası kuruluşlar tarafından küresel ölçekli bir sorun olarak ele alınmaktadır. Bu sorunu aşmak için küresel işbirliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu manada UNESCO'nun yayımlandığı *Terminoloji Politikaları İçin Kılavuz*, konuyla ilgili önemli bir belgedir. UNESCO tarafından 1971 yılında, terminoloji alanındaki uluslararası işbirliğini desteklemek ve koordine etmek amacıyla kurulan International Information Centre for Terminology (InfoTerm) aracılığıyla yürütülen çalışmalarda; uluslararası, bölgesel ve ulusal terimbilim enstitüleri, organizasyonlar ve ağlar, kamusal veya yarı kamusal veya başka tür kâr amacı taşımayan enstitülerden oluşan üyeler terimbilim etkinliklerine katılmaktadırlar. Yine UNESCO'nun öncülüğünde 1998 de' kurulmuş olan TermNet, terminoloji alanında iş birliğini kuvvetlendirmek için bir ağı sunan ve kâr amacı gütmeyen bir organizasyondur. Avrupa Birliği'nin üye ülkeler ve aday ülkeler arasında yürüttüğü müzakereler sürecinde, bağlayıcı olan çeşitli müktesebat ve süreçlerle terminolojik açıdan uyumlaştırma çalışmaları sürdürülmektedir. Diğer taraftan AB mevzuatıyla ilgili resmî veya gayri resmî olarak tek dilli, iki veya çok dilli çok sayıda terim sözlüğü oluşturulurken ağırtamında gerektiğinde güncellenebilen çevrimiçi terim sözlükleri sunulmaktadır(Eker 2013:78-83).

Bugün Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetlerinde büyük rakamlara ulaşan Türkçe terimler hazinesi oluşmuştur. Türk toplulukları arasında herhangi bir bağ kurulmadan oluşturulan terimleri uyumlaştırmak ve bir birlik oluşturmak, Türkiilere, büyük bir Türkçe terimler hazinesi sunmaktadır. Önemli olan bu gücü harekete geçirecek adımları atıp, sonuca ulaşacak etkinliği sağlamaktır. Diğer Türk Cumhuriyetlerinde Rusça terimlere gösterilen karşılıklar ile bizim batı kökenli terimlere gösterdiğimiz karşılıklar Türk dünyası terim çalışmalarına da katkı sağlayabilir. Burada en önemli etken iletişimi sürekli kılmaktır.

Sonuç

Türk terim bilim tarihi, uzun dönem Arap dili terim geleneği tecrübesinden sonra Tanzimat ve cumhuriyet döneminde, çok kapsamlı bir terimsel kaynak ve uygulamadan doğan büyük bir birikime sahiptir. Özellikle Cumhuriyet dönemi dil politikası ve dil planlamasının bir ürünü olan terim çalışmaları, Türkçenin bilim dili olması yönünde atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Türk Dil Kurumu, yayımladığı yüzden fazla terim sözlüğü ve seksen yedi bilim dalına ait ürettiği 164000 kelimelik büyük terimler hazinesi, bilim dallarının terimlerinin belirlenmesi

ve tanımlanması ve ölçünleştirilmesi yönünde kayda değer bir başarı sağlamıştır.

Ülkemizde terim bilim alanındaki çalışmalar, üniversiteler, kamu kurum, kuruluşları ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülen internet erişimli, bir bölümü çevrimiçi veri tabanları oluşturmak suretiyle eşgüdümlü veya eşgüdümsüz olarak sürdürülmektedir. Terim sözlerle ilgili her türlü çalışmayı yürütme görevi verilen Türk Dil Kurumu, ölçünleştirme, yaygınlaştırma ve kullanımı denetleme bakımından tam yetkili gözükmemektedir. Ancak uygulamada TDK gibi resmî bir kurumun gözetim ve denetimde bağlayıcılığı bulunmaması sebebiyle etkisiz kaldığı görülmektedir. Bu sorunu aşmak için terimsel çalışmalar, en başta devlet kurumları ile bakanlıklar olmak üzere, ilgili tüm kurum ve kuruluşları kapsayacak şekilde ulusal eşgüdüm içinde yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda geçmişte TDK öncülüğünde başlatılan terim çalışmaları geliştirilerek, belki de genişletilerek tüm kurumları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir.

Kaynakça

Agakay, M. A. (1943). Türkçe Felsefe Terimlerinin Dil Bakımından Açıklanması Dolayısıyla Bazı Kelime Yapı Yolları, İstanbul: Cumhuriyet Basımevi.

Ahanov, K. (2008). Dilbilimin Esasları, (Aktaran: Murat Ceritoğlu), Ankara: TDK Yayınları.

Akyüz, Y.(2007). Doğuşunun Yüzyüncü Yılında Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesinin İlk On Yılına Bakışlar (1908 - 1918), OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, sayı 22, s.1-50

Arsal, S. M. (1930). Türk Dili İçin, İstanbul: Türk Ocakları İlim ve Sanat Neşriyatı.

Atalay, B. (1946). Türkçe Terim Yapma Yolları, Ankara: TDK Yayınları.

Baytop, T. (1994). Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.

Boy, M. ve Küyer, Y. C.(1995). Nükleer Enerji Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.

Bingöl, Y. (2004). “Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası”.Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi. (59/1), s.27-58.

Bitkibilim Terimleri, (1948). İstanbul: Maarif Matbaası.

Büyük Türkçe Sözlük, (2005), Ankara: TDK Yayınları.

Coğrafya İstılahları, (1936). İstanbul: Maarif matbaası.

Demirci, K. (2014). Türkoloji İçin Dilbilim: Konular, Kavramlar teoriler, Ankara: Anı Yayıncılık.

Dilaçar, A. (1957). “Terim Nedir?”Türk Dili, 4. cilt, 64 sayı,

- Dilbilim Terimleri Sözlüğü, (1949), İstanbul: TDK Yayınlar.
- Dirilbilim (Biyoloji) Terimleri, (1948). İstanbul: TDK Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1962). Türkçede sözcük Yapma Yolları, Ankara: TDK Yayınları.
- Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü, (1948). İstanbul: TDK yay.
- Eker, S.(2013). Modernleşme Sürecinde Türkiye’de Terimbilim Çalışmalarına Genel Bir Bakış, Astana: Turkic Akademi (Altaistics and Turkology) Yayınları I.
- Ercilasun, A. B. (Ed.) (1998).Yabancı Kelimelere Karşılıkları- II, TDK Yayınları.
- İmer, K. (1998). Türkiyede Dil Planlaması, Ankara: K B. Yayınları.
- İmer, K. (2001). Dil ve Toplum, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- İnan, A. K. (1936). Güneş Dil Teorisi Üzerine Ders Notları, İstanbul: Maarif Matbaası. İzbirak, R. (1949). Coğrafya Terimleri Üzerine Bazı Düşünceler, İstanbul: TDK Yayınları.
- Hacieminoğlu, M.N. (1966). Dil Devriminde Aşırı Davranışlar, Türk dili İçin I, Ankara, ,s. 109-111
- Hacisalihoğlu, H. H. vd (2000), Matematik Terimleri Sözlüğünü, Ankara: TDK Yayınları.
- Harita Lügat Makamı Terimleri (1936). İstanbul: Maarif Matbaası.
- İlk ve Orta Öğretim Gramer Terimleri, (1946), Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, L. (1999). Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası, Türk Dili, (574), 10. s. 845-883.
- Karol, S. (1963). Zooloji Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Karol, S. ve diğerleri (1998), Biyoloji Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Kınıkoğlu, N. (1998).Malzeme Bilimi Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z.(1992). Atatürk ve Türk Dili Belgeler, Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1963). Türk Dilinin Tarihi Akışı İçerisinde Atatürk ve Dil Devrimi, Ankara: TDK Yayınları.
- Köklügil, A. (1970). “Batıdan Gelen Sözcükler”,Türk Dili Edebiyatı Dergisi, cilt 22, sayı 228, s. 466-467
- Köksal, A. (1983). Elli Yıl Boyunca Türk Dil Kurumu Terim Kolu Çalışmaları, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi. Ankara: TDK Yayınları.
- Kurmanbayoğlu,Ş.(2004). Türkî Tilderi Arasında Terminalmasıv Turalı, Terminologiyalık Habershı, No.1, Astana: Gılım Mınıstırlığı Paspası.

- Kurmanbayoğlu, Ş. (2005). Terminkor Kalıptastırınv Közderi Men TermincasamTesilderi, Almatı: Sözdik-Slovar.
- Kuruluşundan Günümüze Türk Dil Kurumu (*Nizamname, Tüzük, Yasa ve Yönetmelikler*), (2007). Ankara: TDK Yayınları.
- LEVEND, A. S. (1946). İlim Dili ve terim Meselesi, Türk Dili Belleten, seri III, s. 8-9.
- Levend, A. S. (1957). "Yabancı Kelimeler Salgını", Türk Dili Dergisi, (6/ 65), s. 249-251.
- Levend, A. S. (1972). Türk Dilinde Sadeleşme ve Gelişme Evreleri, Ankara: TDK Yayınları.
- Orta Öğretim Terimleri Kılavuzu, (1963). Ankara: TDK Yayınları
- Pilav, S.(2008). Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi, Kastamonu Eğitim Dergisi (16 /1), s. 267-276
- Sızdıkoğlu, R. (1993). Kazak Edebî Dilinin Tarihi, Almatı: Sanat.
- Topaloğlu, A. (1989). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tarım Terimleri Sözlüğü I, II., (1949). İstanbul: TDK Yayınları
- Teknik Terimler Sözlüğü, (1949). İstanbul: TDK Yayınları.
- Terimler ve Açıklamalar, (1970). MEB. Basımevi, T.C. Başbakanlık, İstanbul: DPT yay. No: 865.
- Türkçe Terimler Cep Kılavuzu, (1942). İstanbul: Maarif Matbaası.
- Özer, Y. Z. (1928). Yunan'dan Evvelki Türk Medeniyeti, Cilt I, (Osmanlı Türkçesi, Eski Harfli Basım), İstanbul: Cihan Matbaası.
- Öztek, Z. (1992). Halk Dilinde Sağlık Deyişleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Özdemir, E. (1973). Terim Hazırlama Kılavuzu, Ankara: TDK Yayınları.
- Özön, M. N. (1972). Terim Kılavuzu, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Özön, Nijat (1963). Sineme Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.
- Pekel, A. G. (1943). Türkçe Kelime Üreme Yolları, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Selen, N. (2001). Toplumsal Dilbilime Giriş: Uygulamalı Çalışma Örnekleriyle. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları no. 1280.Eğitim Fakültesi Yayınları no. 77.
- Somer, G. ve Yaşar, A. (1999). Fizik Terimleri Sözlüğü, Ankara:TDK Yayınları.
- Tavlı, Ş. B. (2013). Toplumsal ve İletişimsel Bir Dönüşüm Uygulaması: Kemalist Türkiyede Dil Devrimi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilimdalı, Ankara: Basılmamış Doktora Tezi.

- Tankut, H.R. (1936). Güneş-Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Tan, N. (2001). Kuruluşunun 70. Yılında Türk Dil Kurumu, Ankara: TDK Yayınları.
- Temir, A.(1966). Dil Devriminde İlericilik Gericilik, Türk Dili için I, Ankara: 196, s.159-160
- Timurtaş, F. K. (1966). "Terimlerin Türkçeleştirilmesi" Türk Dili, TK.44, Ankara,
- VARDAR, B. (1980). "Terimsel Etkinlik ve Terimbilim", Türk Dili, Ankara: Türk Dili Dergisi, (XLI/46),s.385-389.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Multilingual.
- Uçman, A.(1996). İkinci Meşrutiyet Sonrası İlmi Terimlerin Tespitinde Örnek Bir Teşebbüs: İstılahat-ı İlmiye Encümeni, Türk Dili, (536), 8.96, s. 199-205.
- Wardhaugh, R. (1997). An Introduction to Sociolinguistics (second edition), Camb. USA: Blackwell.
- Zülfikar, H. (1991). Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Ankara: TDK Yayınları.

